

4. ZAMACH MAJOWY I RZĄDY SANACJI – WYKŁAD

1. Geneza przewrotu majowego

Państwo polskie znalazło się w trudnej sytuacji politycznej i gospodarczej. Układy w Rapallo i Locarno pogorszyły sytuację geopolityczną Polski. Józef Piłsudski obwiniał o ten stan rzeczy tzw. rządy „sejmokracji”. Uważał, że system demokracji parlamentarnej nie zdał egzaminu. W państwie panował chaos, a rządy były bardzo niestabilne. W ciągu kilku lat w kraju ciągle wybuchały skandale i afery korupcyjne co obniżało zaufanie społeczeństwa do władzy. Oskarżał polityków o korupcję i nieudolność. Sprzeciwiał się planom podporządkowania wojska cywilnemu ministrowi. Oprócz tego pogorszyła się pozycja międzynarodowa Polski po zawarciu przez Rosję i Niemcy traktatu w Rapallo w 1922 r., a w szczególności po podpisaniu paktu reńskiego na konferencji w Locarno (1925 r.). Piłsudski uważał to za porażkę polskiej dyplomacji. Absolutnie nie chciał by władza ponownie trafiła do koalicji Chjeno – Piasta. 10 maja 1926 r. prezydent Stanisław Wojciechowski powierzył misję stworzenia nowego rządu Wincentemu Witosowi z koalicji Chjeno – Piasta.

2. Przebieg przewrotu majowego 12 – 14.05.1926 r.

a) W nocy z 11 na 12 maja 1926 r. oddziały wojskowe posłuszne Piłsudskiemu, skoncentrowane w Rembertowie pod Warszawą, ruszyły na stolicę. Prezydent Wojciechowski i rząd schronili się do Wilanowa, a w stolicy wybuchły walki. Trwały 3 dni. Rząd nie mógł liczyć na posilki gdyż przewrót wojskowy poparły partie lewicy oraz kolejarze, którzy rozpoczęli strajk powszechny. Zginęło 379 osób, a 900 odniosło rany. 14 maja premier i prezydent podali się do dymisji. Władzę przejął marszałek Sejmu Maciej Rataj.

b) skutki i znaczenie

- **1.06.1926 r. nowym prezydentem został Ignacy Mościcki**, zwolennik Józefa Piłsudskiego. Zakończył się w Polsce okres demokracji parlamentarnej i rozpoczął się okres rządów sanacji.
- **2.08.1926 r. uchwalono nowelę sierpniową**, która wprowadzała zmiany w konstytucji, które umacniały władzę wykonawczą (prezydent mógł rozwiązywać parlament i wydawać rozporządzenia z mocą ustawy). Zreorganizowano również armię tworząc Generalny Inspektorat Sił Zbrojnych. Zostały ograniczone prawa i swobody obywatelskie. Celem polityki sanacji było umocnienie państwa polskiego – odrodzenie polityczne, gospodarcze, moralne państwa. Nowela sierpniowa zapowiadała kierunek zmian, który przyjął J. Piłsudski. Dążył on do scentralizowania władzy państwowej, umocnienia uprawnień prezydenta i rządu oraz ograniczenia uprawnień parlamentu, który uważał za mało efektywny organ władzy.

3. Rządy sanacji 1926 – 1939 r.

a) **sanacja** – (od łac. *sanatio* – uzdrowienie) – nazwa okresu historii Polski w latach 1926 – 1939, w którym władzę sprawował Józef Piłsudski i jego zwolennicy (obóz propiłsudczykowski). Nazwa okresu jest związana z hasłem „uzdrowienia” państwa polskiego, do którego nawoływał Józef Piłsudski. Głosił on hasło uzdrowienia życia politycznego, które miało być związane z uzdrowieniem życia gospodarczego i moralnego.

b) sanację możemy podzielić na trzy okresy:

- 1) **Lata 1926 – 1930 – okres legalnej walki parlamentarnej** charakteryzujący się polityką umacniania władzy wykonawczej i tworzeniem się obozu opozycji parlamentarnej przeciwko polityce J. Piłsudskiego.
- 2) **Lata 1929 – 1935 - okres bezpardonowej walki z opozycją.**
- 3) **okres dekompozycji obozu sanacyjnego po śmierci marszałka Józefa Piłsudskiego.**

c) Lata 1926 – 1930 – okres legalnej walki parlamentarnej

- Początkowo większość partii zasiadających w parlamencie popierała zamach przeprowadzony przez Piłsudskiego. Wyrazem tego było uchwalenie przez parlament **noweli sierpniowej**.
- Polityka prowadzona przez Piłsudskiego i jego zwolenników budziła coraz większe niezadowolenie partii politycznych. Przedstawiciele partii byli usuwani z administracji, wojska i zastępowani byłymi legionistami bądź członkami POW (Polskiej Organizacji Wojskowej). Zaczęto ograniczać prawa obywatelskie lub wręcz je łamać. Piłsudski nie związał się z żadną określoną partią polityczną przyjmując stanowisko ponadpartyjne.
- W **1927 r.** powołano z jego inicjatywy **BBWR – Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem**, na czele którego stanął **Walery Sławek**. Była to organizacja polityczna, do której mógł wstąpić każdy, kto zgadzał się z poglądami tzw. obozu sanacyjnego. Utworzenie BBWR było sygnałem dla partii politycznych, że Piłsudski nie zwiąże się z żadną z nich. Od tej pory zaczęła rosnąć przeciwko niemu opozycja polityczna.
- W **wyborach 1928 r.** BBWR uzyskał 25% głosów. Ponieważ obóz sanacyjny nie uzyskał większości w parlamencie, nie mógł na drodze parlamentarnej (legalnej) przeprowadzić założonych przez siebie reform – głównie uchwalić nowej konstytucji. Od tej pory nastąpiło zaostrzenie walki politycznej między obozem sanacyjnym, a opozycyjnymi partiami politycznymi.

d) Lata 1929 – 1935 - okres bezpardonowej walki z opozycją.

- Od 1929 r. władzę w kraju sprawowali wierni Piłsudskiemu pułkownicy – jest **okres rządów pułkowników**. Wchodzili oni w skład praktycznie każdego rządu, dlatego też okres ten nazwano rządami pułkowników. Pierwszy taki rząd utworzono w kwietniu 1929 – był to rząd Kazimierza Świtalskiego. Rozpoczęto wówczas **otwartą walkę z opozycją**: usuwano z sejmu posłów, którzy otwarcie krytykowali rząd, wymuszano na parlamencie decyzje wprowadzając na salę obrad wojsko podczas głosowania ważnych kwestii, Piłsudski publicznie w prasie lżył posłów opozycji i krytykował funkcjonowanie Sejmu, samorządom odebrano wpływ na decyzje państwowe. Jednocześnie ograniczono swobody i wolności obywatelskie (głównie wolność słowa i prasy. Chciano wprowadzić prymat państwa nad jednostką.
- wobec takiej polityki władz doszło do zacieśnienia się współpracy między partiami politycznymi. We wrześniu **1929** roku doszło do zjednoczenia opozycji – **powstał Centrolew** – sojusz opozycyjnych partii centrowych i lewicowych związany w celu obalenia dyktatury J. Piłsudskiego.
- W 1930 r. w parlamencie uchwalono wotum nieufności do rządu zmuszając rząd do dymisji. Organizowano również wiece, manifestacje, marsze protestacyjne.
- W odpowiedzi Mościcki w **sierpniu 1930 r. rozwiązał parlament** i zapowiedział wybory parlamentarne. Piłsudski został premierem nowego rządu. Podejmując walkę z opozycją **9.09.1930 r.** rozpoczęto **aresztowania czołowych polityków opozycyjnych** oraz przedstawicieli mniejszości narodowych. i osadzono w twierdzy w Brześciu nad Bugiem. łącznie uwięziono wówczas na mocy decyzji administracyjnej około 5 tys. osób. Chciano wyrzucić presję na środowiska opozycyjne i je zastraszyć. W atmosferze terroru przeprowadzono wybory, które do historii przeszły jako wybory brzeskie (listopad 1930). W wyborach tych BBWR uzyskało 55% głosów. Był to **koniec legalnej opozycji w polskim sejmie**. Wiele polityków udało się na emigrację.

- d) nowy sejm zajął się opracowywaniem nowej konstytucji. Władze zwróciły się przeciwko partii komunistycznej i mniejszościom narodowym, uznając je za bezpośrednie zagrożenie państwa. **W 1934 r. utworzono „obóz odosobnienia” w Berezie Kartuskiej** przeznaczony dla komunistów, terrorystów, nacjonalistów ukraińskich, działaczy ONR (Obóz Narodowo-Radykalny). Osadzano w nim ludzi bez wyroku sądowego. Od 1932 r. zawiązanie jakiegokolwiek organizacji wymagało posiadania zgody władz, ingerowano nawet w suwerenność sądów.

e) 23.04.1935 r. uchwalono konstytucję kwietniową.

Podmiotem nowej konstytucji nie był Naród tylko państwo.

- **Prezydent** – stał na czele państwa i posiadał największą władzę. Był odpowiedzialny tylko przed „Bogiem i historią”. Skupiał w swych rękach jednolitą władzę państwową. Był mu podporządkowany rząd, Sejm, Senat, siły zbrojne, sądownictwo i administracja. Miał prawo rozwiązania Sejmu i Senatu, prawo weta wobec uchwał Sejmu, podpisywał ustawy, mógł wydawać dekrety z mocą ustawy, reprezentował państwo na zewnątrz, podpisywał umowy międzynarodowe, mianował prezesa Sądy Najwyższego, prezesa NIK, wyższych urzędników. W przypadku wojny mógł wskazać swego następcę. Był wybierany na 7 lat spośród dwóch kandydatów, z których jednego zgłaszało Zgromadzenie Elektorów, a drugiego ustępujący prezydent. Prezydenta wybierano w wyborach powszechnych, a nie jak poprzednio w parlamencie. Całkowicie kontrolował rząd – premier był odpowiedzialny tylko przed nim
- **Parlament** dwuizbowy złożony z Sejmu i Senatu. Obie izby były wybierane co 5 lat w wyborach 4-o przymiotnikowych (zniesiono wybory proporcjonalne). Zmniejszono jednocześnie liczbę posłów i senatorów. Ograniczono bierne i czynne prawa wyborcze. (Czynne prawo wyborcze w wyborach do Sejmu od 24 roku życia a bierne od 30 roku życia). By zostać senatorem trzeba było należeć do elity: 1/3 senatorów mianował prezydent, a 2/3 wybierano w wyborach jednak nie każdy mógł kandydować. Trzeba było mieć odpowiednią rekomendację. Zwiększono uprawnienia Senatu kosztem uprawnień Sejmu. Odtąd senat zatwierdzał ustawy uchwalone przez sejm, zatwierdzał budżet, a marszałek senatu mógł zastąpić prezydenta. Partie polityczne utraciły wpływ na sejm
- Prawa obywatelskie zostały ograniczone sformułowaniem : „granicą wolności jest dobro powszechne”.

Powstał system rządów autorytarnych, w którym znaczną przewagę nad władzą ustawodawczą miała władza wykonawcza. Piłsudski mógł zostać już prezydentem. Niestety zmarł 12.05.1935 r.

f) Okres 1935 – 1939 – okres dekompozycji obozu sanacyjnego po śmierci marszałka Józefa Piłsudskiego.

- rozłam obozu sanacyjnego. Po śmierci marszałka doszło do rywalizacji o władzę. Obóz sanacji podzielił się na kilka części:
 - 1) **grupa zamkowa** – skupiona wokół **Ignacego Mościckiego**. Była zwolennikiem porozumienia się z opozycją, głosiła umiarkowany program.
 - 2) **grupa wojskowa**, zwana inaczej grupą GISZ – skupiona **wokół** Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych **Edwarda Rydza Śmigłego**. Skupiała głównie środowisko wojskowe, które było zwolennikiem silnej ręki wobec opozycji i władzy autorytarnej
 - 3) **ulica Wierzbowa** – obóz skupiony **wokół** ministra spraw zagranicznych **Józefa Becka** , który był niezależny i nie pretendował do przejęcia władzy w państwie.
- Po śmierci Piłsudskiego na znaczeniu stracił Walery Sławek, którego Piłsudski chciał osadzić na fotelu prezydenta. Przegrał on jednak rywalizację. BBWR został rozwiązany a na jego miejsce w 1937 roku powołano **OZN – Obóz Zjednoczenia Narodowego** na czele z

pułkownikiem **Adamem Kocem**, którego celem było wyeksponowanie roli armii, kult Piłsudskiego i antykomunizm.

- opozycja w tym czasie uległa konsolidacji. Ostatecznie istniały cztery silne ugrupowania opozycyjne: SN (Stronnictwo Narodowe), SP (Stronnictwo Pracy – dawna chadecja), PPS i PSL.